

ПРАВНА УРЕДБА НА ДОГОВОРА ЗА ТЕКУЩА СМЕТКА СПОРЕД ТУРСКИЯ ТЪРГОВСКИ КОДЕКС – СРАВНИТЕЛНОПРАВЕН АНАЛИЗ

Благой Златанов, Сузан Руфат***

1. Увод

С влизането в сила на 1.07.2012 г. на турския Търговски кодекс (ТТК) от 2011 г. (Turkish Commercial Code № 6102/13.01.2011) бе запълнена една празнота в турското търговско законодателство и се създадоха необходимите правни предпоставки за структуриране на стопанския обмен в условията на пазарна икономика. Договорът за текуща сметка (контокорентният договор) бе уреден подробно в самостоятелна глава VI (Cari Hesap“Текуща сметка“), която се състои от тринадесет разпоредби (чл. 89–101 ТТК). За пълнота следва да се отбележи, че у нас с приемането на част III на Търговския закон (ТЗ) (обн., ДВ, бр. 83 от 1996 г.) се постигна систематизация на търговските сделки, като контокорентният договор бе уреден в самостоятелна глава XXVIII, която се състои само от един член (чл. 419 ТЗ). Лаконичната и изключително пестелива правна уредба на текущата сметка в нашия ТЗ на практика не дава отговор на редица важни въпроси, които могат да възникнат в процеса на правоприлагането.

Предлаганата статия има за цел да представи нормативните разрешения, установени от модерния турски законодател, както и да даде отговор на противоречиво решавани в българската доктрина и практика (договорна, счетоводна, съдебна и арбитражна) въпроси относно същността и действието на договора за текуща сметка (ДТС). В изследването на текущата сметка са използвани комбинирано следните методи: догматичен (коментаторско-тълкувателен), исторически, сравнителноправен, социално-икономически и статистически, както и методите на формалната и на правната логика, типични за търговскоправната наука. В статията са включени препоръки и конкретни предложения за усъвършенстване на уредбата, посветена на ДТС у нас, в светлината на отбелязаните принципни разрешения на турското и други законодателства. Текущата сметка е анализирана през призмата и на европейските нормативни

* Адвокат и синдик от гр. Велико Търново, доктор по право, асистент по търговско право към катедра „Частноправни науки“ при Юридическия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

** Сътрудник в адвокатска кантора.

разрешения, за да бъде изследването ѝ по-подробно и в дискуссионен план. Посочени са и основните теоретични съчинения, посветени на *conto corrente*.

Институтът на текущата сметка е като че ли забравен или поне полузабравен. Съвременната търговскоправна доктрина също проявява твърде умерен интерес към тази специфична материя.

II. Изложение

В ТТК е дадена легална дефиниция на договора за текуща сметка. Той се определя като съглашение *между две лица* (курсивът наш – б. а.), които се уговарят вземанията и задълженията, породени от взаимните им отношения, да се водят в една сметка, която се приключва периодично (sic чл. 89, ал. 1 ТТК). Този текст по замисъл съответства на чл. 419, ал. 1, изр. 1 ТЗ, но се наблюдава едно съществено (радикално) различие. Турският законодател не е поставил изискването задължително поне едната страна по контокорента да е търговец.¹ Обратно, у нас при ДТС по дефиниция поне една от страните по него трябва да е търговец.² Българският законодател стриктно (поне в това отношение) е възприел разрешението, установено в § 355, ал. 1 *Handelsgesetzbuch vom 10. Mai 1897* (HGB) – поне едната страна по контокорентния договор да е търговец.³

По турското търговско право ДТС е формален. Съгласно чл. 89, ал. 2 ТТК договърът е недействителен, ако не е сключен в писмена форма. Следователно обикновена (частна) писмена форма се изисква за неговата действителност (*forma ad solemnitatem, forma ad substantiam*). Това разрешение отчита в пълна степен принципа за сигурност на търговския оборот. У нас обаче контокорентният договор е неформален⁴ с оглед на принципа за бързина, опростеност и рационалност на търгов-

¹ От сравнителноправен аспект за пълнота следва да се отбележи, че както в чл. 1823 на италианския Граждански кодекс (ИтГК), така и според чл. 856 от Гражданския и търговски кодекс на Тайланд (ГТК на Тайланд) липсва изискване поне едното от двете лица по текущата сметка да е търговец. Вж. **Caringella, Fr.** *Contratti. Normativa e giurisprudenza ragionata*, 2008, 959–960.

² Вж. преди всички **Герджиков, О.** Търговски сделки. 4. изд. С., 2015, с. 271 и 342, както и **Стефанов, Г.** Търговско облигационно право. Търговски сделки – общи положения. Отделни видове търговски сделки. В. Търново, 2014, с. 217; **Голева, П.** Търговско право. Кн. II. Търговски сделки. 4. прераб. и доп. изд. С., 2012, с. 272; **Владимиров, Ив.** Търговско право. 7. прераб. и доп. изд. С., 2008, 445–446.

³ Така и **Златанов, Бл.** Относно дефиницията на договора за текуща сметка. – *De jure*, 2016, № 2, с. 204. Вж. **Козак, К.** Учебник по търговско право (превод от немски). С., 1920, с. 357.

⁴ Така и **Голева, П.** Цит. съч., с. 275; **Владимиров, Ив.** Търговско право. 7. изд. С., 2008, 445–446.

ския оборот и затова няма пречка той да бъде сключен и устно. Считаме, че е наложително да се направи промяна в нормативната ни уредба, посветена на ДТС – в чл. 419 ТЗ да се създаде нова алинея със следното съдържание: „Договорът за текуща сметка се сключва в писмена форма“.

В разпоредбата на чл. 90, ал. 1, т. „г“ ТТК е закрепено правилото, че в контокорентната сметка се записва и вземането по междинното салдо. Именно затова последното се нарича в договорната и счетоводната практика „салдо пренос“. Следователно междинното салдо се пренася (прехвърля, минава) като перо (вземане) в новата текуща сметка. Само ако срокът на ДТС е изтекъл, задължението (по крайното салдо) следва да се изплати (арг. от чл. 90, ал. 1, т. „г“ *in fine* ТТК). Както прецизно се отбелязва в практиката на стария ни ВКС, при действието на ТЗ от 1897 г. (отм.) салдото по приключената сметка се включва в новата, като по своята същност тази операция попада в категорията на т.нар. безкасови операции и замества по-сложната: да се отпусне заем за изплащане на салдото по старата текуща сметка, като този заем се впише в задължение по новата (вж. р. № 869 от 30.06.1932 г., ВКС, II г. о.⁵). Това квазипозитивно разрешение следва да бъде изцяло подкрепено и възприето в действащото търговско законодателство у нас.

По наше мнение, въпреки липсата в нашия ТЗ на аналогичен на чл. 90, ал. 1, т. „г“ ТТК текст, „отсъствието“ може да се преодолее, като правилото се извлече чрез тълкуване и правоприлагане по аргумент за по-силното основание. В този смисъл междинното (текущото) салдо (остатъкът) при всяко периодично приключване на сметката следва да се третира като отделно установено перо, поставено отново в сметката за следващия отчетен период. След като в текущата сметка се записват взаимните и еднородни вземания и задължения (най-често парични) на контокорентистите, породени от трайните им отношения, то *per argumentum a fortiori* в контокорентната сметка се записва и вземането по междинното салдо, т.е. вземането по т.нар. салдо пренос. Както правилно се приема в старата ни търговскоправна доктрина, само окончателното салдо съдържа в себе си договорното основание за плащане, следователно и основаниято за иск.⁶ Смятаме, че само с изтичането на срока на ДТС може да се предяви претенцията от текущата сметка, а не и по-рано при законните или договорни приключвания на сметката. По силата на ДТС сметката продължава да тече до срока, определен от страните контокорентисти.⁷

По турското търговско облигационно право лихви върху насрещните вземания се начисляват от датата на записването (вписването) им в текущата сметка (чл. 95

⁵ Вж. Цукев, Г. Съдебна практика. Книга IV, 1931, 1932. С., 1936, с. 1065.

⁶ Вж. Джидров, П. Коментар на Търговския закон. За търговските сделки. Т. IV. Ч. I. Фототипно изд. С., 1994, с. 1216.

⁷ Пак там, с. 1216.

ТТК / Turkish Commercial Code № 6102/13.01.2011⁸ във вр. с чл. 90, ал. 1, т. „д“ от с. к.), т.е. лихвите са естествено следствие на ДТС. В новата ни търговскоправна доктрина се приема, че по правило договорът за текуща сметка води до отпадане на правото на лихва върху насрещно дължимите суми, като не е необходимо в него да се включва изрична уговорка в този смисъл, тъй като неплащането на лихви е естествено следствие на текущата сметка.⁹ Поддържа се също така, че договорът за текуща сметка води до неприлагане на правилото, според което между търговци лихва се дължи, дори и това да не е уговорено. В крайна сметка се стига до извода, че е възможно обаче страните да се споразумеят за начисляването на лихви върху отделни суми, като „...при сключен договор за текуща сметка лихвата може да бъде само договорна, а не и законна“¹⁰. Следователно неплащането на лихви се явява естествена последица на контокорентния договор. В резултат на това разбиране чл. 294, ал. 1 ТЗ се оказва изцяло игнориран. А този текст урежда дължимостта на лихва между търговци. По тази причина това поддържано в доктрината ни становище (виждане) не може да се възприеме. Член 294, ал. 1 ТЗ като общо (принципно) положение на търговското ни облигационно право е приложим по отношение на ДТС. Разбира се, чл. 294, ал. 1 ТЗ има диспозитивен (условен, овластителен) характер, като указанието е дадено от законодателя чрез употребения израз „...освен ако е уговорено друго“¹¹.

⁸ Срв. Turkey: Starting Business (Incorporating). – In: Turkey Guide – Practical Information and Regulations. Vol. 1. Washington DC, USA, Turkey, 2015, p. 122. По италианското законодателство също по вземанията, включени в текущата сметка, се начисляват лихви (*interessi*) в размера, установен по силата на договора, или съгласно обичайния размер, или, ако такъв не е установен, съгласно размера, определен от закона (вж. чл. 1825 ИтГК / art. 1825 Codice civile). Вж. по-подробно **Caringella, Fr.** Contratti. Normativa e giurisprudenza ragionata, 2008, p. 961.

⁹ Така **Стефанов, Г.** Търговско облигационно право. Търговски сделки – общи положения. Отделни видове търговски сделки. В. Търново, 2014, с. 219. По наше мнение правото на лихва върху насрещно дължимите суми при ДТС отпада само и единствено в рядката хипотеза, когато страните по контокорентното отношение са търговец и нетърговец (*per argumentum a contrario* от чл. 294, ал. 1 ТЗ). Вж. и **Голева, П.** Цит. съч., 70–71.

¹⁰ Вж. **Стефанов, Г.** Търговско облигационно право. Търговски сделки – общи положения. Отделни видове търговски сделки. В. Търново, 2014, с. 219; **Стефанов, Г.** Търговско право. Т. II. Отделни видове търговци. Отделни видове търговски сделки. Търговска несъстоятелност. В. Търново, 2005, с. 271.

¹¹ Срв. **Златанов, Бл.** За лихвата при договора за текуща сметка. – В: Сборник на ЮФ при ПУ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2017 (под печат), 2–3.

Съгласно чл. 94, ал. 2 ТТК, ако не е уговорено друго, приключването (закриването) на сметката се извършва в последния *работен* ден на календарната година, докато според чл. 419, ал. 2, изр. 1 ТЗ приключването става в края на календарната година, освен ако е уговорено друго. И двете търговскоправни норми безспорно са диспозитивни (условни) – сиреч прилагат се, когато страните не са уговорили времето за приключването, т.е. когато те не са уговорили нещо друго, различно от диспозициите на двете норми. Турският законодател обаче е установил относително определен срок (последния *работен* ден на календарната година), а нашият закон е фиксирал абсолютно определен период за приключването на контокорентната сметка (в края на календарната година). От практическа гледна точка може би турското разрешение е по-удачно.

В ТТК е установено, че страната контокорентист, която е получила приключената сметка с остатъка от приключването, в срок от един месец, считано от датата на получаване, може да направи възражение (оспорване) чрез нотариус, препоръчано писмо, телеграма или е-поща. Това възражение (оспорване) се погасява със специален кратък давностен срок – едномесечен от получаването на приключената сметка. Ако приключената сметка, респ. остатъкът, не е оспорена в горепосочения срок, счита се, че сметката е потвърдена и задължението по салдото прието. У нас приключването на сметката следва задължително да се потвърди писмено от страните по ДТС (чл. 419, ал. 2, изр. 2 ТЗ).

В чл. 97, ал. 1 ТТК изрично е посочено принципното положение, че вписаните в текущата сметка (*a conto, a compte*) вземания и задължения загубват своята индивидуалност и се превръщат в едно неделимо цяло. Смятаме, че с оглед на правната сигурност липсата на подобна разпоредба следва да се преодолее чрез законодателна намеса.

В чл. 98 ТТК са изброени общите основания за прекратяване на ДТС. На първо място, контокорентният договор се прекратява с изтичането на договорения (установения) срок на текущата сметка. На второ място, ДТС се прекратява по взаимно съгласие на страните или чрез предизвестие на едната страна във всяко време.¹² На трето място, несъстоятелността (фалитът, конкурсът, банкрутът) също води до прекратяване на ДТС, като е без значение коя от страните контокорентисти е изпаднала в несъстоятелност. В момента на обявяването ѝ текущата сметка се прекратява по право (*ipso jure*) и в този момент става и нейното приключване. Сумата, която остава като крайно салдо в полза на несъстоятелния, влиза в масата на несъстоятелността. В немската търговскоправна литература също се поддържа, че когато една от страните по текущата сметка изпадне в несъстоятелност, договорът веднага

¹² Срв. § 355, ал. 3 HGB и чл. 419, ал. 3 ТЗ.

се прекратява, тъй като продължението му е несъвместимо с обстоятелството, че вземанията срещу изпадналата в несъстоятелност страна веднага стават изискуеми.¹³

Ако ДТС е срочен (*dies certus*) и в рамките на този срок някоя от страните почине или бъде поставена под пълно запрещение, наследникът, респ. законният представител (настойникът), с 10-дневно предизвестие може да прекрати договора, като плащането по крайното салдо (крайният остатък) се извършва на договорно посочената дата на приключване на сметката, или ако такава дата не е уговорена – в последния работен ден на календарната година, през която е настъпила смъртта или е станало поставянето под пълно запрещение (арг. от чл. 99 ТТК във вр. с чл. 94 с. к.).

В чл. 101 ТТК е посочено, че давността (*praescriptio extinctiva*) за вземането по крайното (окончателното) салдо е петгодишна и започва да тече от прекратяването на ДТС, т.е. от деня, в който вземането по салдото е станало изискуемо.

И по турското право, както и по германското¹⁴, е абсолютно недопустимо посягане по изпълнителен ред на отделно вземане, вписано в текущата сметка. Запор може да бъде наложен само и единствено върху салдото (чл. 100 ТТК, § 357 HGB). За пълнота следва да се добави, че налагането на запор засяга салдото, което би се оказало налице в момента на запора.¹⁵ Отсъствието на законов текст в нашия ТЗ, съответстващ на чл. 100 ТТК, поставя редица въпроси във връзка с недопустимостта на принудителното изпълнение върху вземания, вписани *a conto*, но ни най-малко не означава, че подобно правило не може да се извлече чрез тълкуване. Както правилно се приема в доктрината ни, договорът за текуща сметка отнема *самостоятелността* на насрещните вземания и задължения, като те губят своята *индивидуалност* и се превръщат само в елементи (пера) от едно имуществено (стойностно) цяло.¹⁶ Всички вписани (регистрирани) в контокорентната сметка вземания и задължения представляват едно цяло¹⁷ и въз основа на изложеното следва да се приеме, че само вземането по

¹³ Така **Козак, К.** Учебник по търговско право (превод от немски). С., 1920, с. 367.

¹⁴ Срв. **Козак, К.** Учебник по търговско право..., с. 365.

¹⁵ Пак там. Срв. и Turkey: Starting Business (Incorporating). – In: Turkey Guide – Practical Information and Regulations. Vol. 1. Washington DC, USA, Turkey, 2015, p. 123.

¹⁶ Така **Стефанов, Г.** Търговско облигационно право. Търговски сделки – общи положения. Отделни видове търговски сделки. В. Търново, 2014, с. 219. Вж. също **Кацаров, К.** Систематичен курс по българско търговско право. 4. изд. С., 1990, 521–522, 523, където авторът посочва, че загубването на индивидуалността на отделните вземания и новирането на салдото са *essentialia negotii* на ДТС.

¹⁷ Изрично в този смисъл е разпоредбата на чл. 97 ТТК. Вж. Turkey: Starting Business (Incorporating). – In: Turkey Guide – Practical Information and Regulations. Vol. 1. Washington DC, USA, Turkey, 2015, p. 122.

салдото може да се предназначава за принудително удовлетворяване на вискателя, т.е. на кредитора на страна по ДТС. Запор върху вземането по салдото може да бъде наложен с получаване на съобщението за запора, ако в него се посочи точно вземането, върху което се насочва изпълнението. Следва да се има предвид, че запорът върху вземането по салдото се смята за наложен спрямо третото задължено лице (т.е. спрямо длъжника по салдото) от деня, в който му е връчено запорното съобщение, с което му се забранява да предава дължимата от него парична сума (т.е. да плаща) на кредитора по салдото (срв. чл. 450, ал. 2 и 3 ГПК във вр. с чл. 507 с.к.).

У нас е изразено становище, според което може да се иска принудително прекратяване на ДТС от кредитор на една от страните, който възнамерява да извършва *принудително изпълнение, насочено срещу едно от вземанията на страната*, която се явява негов длъжник.¹⁸ Това становище не може да бъде споделено по изложените по-горе съображения.

III. Заключение

В заключение може да се каже, че ТТК от 2011 г. и в частност подробната (детайлна) правна уредба на ДТС (чл. 89–101 ТТК) са съобразени с разрешенията, утвърдени в международната търговска практика. Изследването и запознаването с нормите, установени в чл. 89–101 ТТК, е средство за разбиране на текущата сметка като един класически (традиционен) институт на *jus mercatorum*. Правната уредба на ДТС в ТТК може да послужи като образец (стандарт) за страните, които са приели само отделни правни норми, уреждащи контокорентните правоотношения. Разпоредбите на ТТК (глава VI – „Текуща сметка“) биха могли да послужат като отличен образец за едно по-подробно уреждане на *conto corrente* в действащия у нас ТЗ. Може с основание да считаме, че правната рамка на контокорентния договор в новия ТТК се явява нормативен катализатор на обществените промени в сферата на търговията в условията на пазарна икономика. Правната уредба на ДТС в Република Турция безспорно улеснява и опростява отношенията между търговците, като страните по контокорента взаимно се кредитират до момента на приключване на сметката. В този смисъл контокорентната сметка може да се квалифицира като специализирана бизнес сметка, съобразена с потребностите на търговците и даваща им широки възможности успешно да развият своята дейност. Текущата сметка улеснява и страните по нея при предоставянето на изискваната годишна счетоводна отчетност.

¹⁸ Вж. Голева, П. Цит. съч., с. 281.

Предложения *de lege ferenda*

1) По съображения за правна сигурност по наше мнение е налице практическа нужда в ТЗ да се включи текст по подобие на чл. 89, ал. 2 ТТК, като се създаде нова алинея в чл. 419 ТЗ със следното съдържание:

„Договорът за текуща сметка се сключва в писмена форма“.

2) По съображения за икономическа целесъобразност е налице практическа нужда в ТЗ да се включи разпоредба по подобие на чл. 90, ал. 1, т. „г“ ТТК, като се създаде нов чл. 419а със следното съдържание:

„В края на всеки отчетен период, след като сметката се приключи, вземането по междинното салдо се пренася (се прехвърля) за следващия отчетен период като първо установено перо. Ако срокът на договора е изтекъл, вземането по салдото (т.е. остатъкът) трябва да се изплати“.